

Bankový systém na Slovensku do roku 1989

Do roku 1989 na území socialistického Československa tvorili sústavu peňažných ústavov: Štátna banka československá, Slovenská štátna sporiteľňa, Česká štátna sporiteľňa, Československá obchodná banka, Živnostenská banka, Investičná banka a Slovenská Tatra banka v pokoji.

Štátna banka československá (ŠBČS) vznikla v roku 1950 ako jednotná **štátna socialistická banka** s celoštátnou pôsobnosťou a sídlom v Prahe. Medzi jej základné funkcie patrila menová, úverová, peňažná a emisná oblasť. Jej úlohou bolo vydávať bankovky, poskytovať úvery hospodárskym a obchodným podnikom, zabezpečovať zúčtovací a platobný styk a riadiť a kontrolovať devízovú politiku. Pre územie Slovenska bol zriadený najprv Oblastný ústav pre Slovensko a po organizačných zmenách v roku 1970 Hlavný ústav pre Slovenskú socialistickú republiku.

Slovenská štátna sporiteľňa vznikla v roku 1968 so sídlom v Bratislave. **Poskytovala bankové služby širokým vrstvám obyvateľstva na Slovensku.** Hlavnou náplňou sporiteľne bola vkladová činnosť, pričom prijímala vklady na: obyčajné vkladné knižky, výherné vkladné knižky, cestovné vkladné knižky, bežné účty a ďalšie účelové formy sporenia. Od roku 1972 zaviedla **sporožirové účty** ako nástroj bezhotovostného sporenia a platenia. Od roku 1983 bolo možné prostredníctvom nich platiť sústredené inkaso platieb obyvateľstva, nájomné za byty, poplatky za telefón, poisťné a pod. V roku 1989 dala Slovenská štátna sporiteľňa namontovať **prvý bankomat na území Československa**, a to v budove jej pobočky na Námestí SNP v Bratislave a vydala aj prvé bankomatové platobné karty. V oblasti pôžičiek a úverov sa po roku 1968 využívali najmä pôžičky na bytovú výstavbu, pôžičky so štátnym príspevkom mladým manželom, na nákup tovaru, osobné pôžičky.

Československá obchodná banka vznikla v roku 1964 ako akciová spoločnosť so sídlom v Prahe s akciovým kapitálom v hodnote 500 000 000 Kčs. **Jej hlavné poslanie spočívalo v realizácii platobného styku so zahraničím** - financovala podniky zahraničného obchodu, viedla klíringové účty, poskytovala úvery v obchodnom styku s cudzinou a pod. Na Slovensku zriadila v roku 1969 svoju pobočku v Bratislave, neskôr aj v Žiline.

Živnostenská banka bola založená v roku 1868. Bola to jedna z najvýznamnejších bánk v Československu. V roku 1950 sa stala súčasťou nového peňažného ústavu Štátnej banky československej bez toho, aby bola zrušená a okrem svojej londýnskej pobočky pôsobila ako peňažný ústav v pokoji. Po roku 1956 došlo k jej oživeniu. Poskytovala bankové služby pre súkromnú zahraničnú klientelu, viedla tzv. **tuzexové účty**. **Nakupovala valuty a cestovné šeky, likvidovala došlé úhrady pre našich občanov a cudzincov, predávala našim občanom valuty a šeky, vyplácala úspory zo zahraničných služobných ciest, výplaty honorárov z činnosti v cudzine** a pod. V roku 1988 vydala Živnostenská banka **prvú plastovú platobnú kartu v Československu**, ktorá slúžila ako dispozičná karta k tuzexovým účtom.

Investičná banka, Praha, s oblastným ústavom v Bratislave vznikla v roku 1948. Bola dôležitým článkom bankovej sústavy a **financovala všetky veľké investície** zahrnuté do štátneho plánu. V roku 1958 však došlo k utlmeniu jej činnosti, pričom bola poverená správou cenných papierov a zahraničných kapitálových účastí po zlikvidovaných peňažných ústavov. Jej činnosť na Slovensku bola definitívne ukončená v roku 1969 a celú jej agendu prevzal Oblastný ústav ŠBČS pre Slovensko. V Čechách prežívala v utlmej podobe až do roku 1989.

V roku 1988 sa začala znovu pripravovať reforma bankovníctva a ŠBČS, ktorá bola v normalizačnom procese osobitne postihnutá. Dátum realizácie reformy sa stanovil na 1. január 1990. **Koncepcia reformy spočívala v rozdelení ŠBČS na štyri štátne peňažné ústavy:** Štátnu banku československú, ktorej bola daná funkcia centrálnej emisnej banky federálneho štátu, Komerčnú banku v Prahe, Všeobecnú úverovú banku v Bratislave, Investičnú banku v Prahe s Oblastným riaditeľstvom v Bratislave.

Deformovaný kurz československej koruny

V roku 1953 sa uskutočnila peňažná reforma, ktorá so sebou priniesla zníženie peňazí v obehu a znížila tiež kúpnu silu obyvateľstva. Jej súčasťou bol formálny návrat k zlatej mene.

Zlatý obsah koruny bol stanovený na 0,123426 gramov zlata a podľa toho sa určil pomer k cudzím menám. Kurz československej koruny bol umelo nadhodnotený najmä voči americkému doláru. Zostal dlhé roky nemenný, neodrážal skutočný vývoj československej ekonomiky, a preto musel byť vyrovnávaný celým radom zložitých kurzových koeficientov.

Čo s darom zo zahraničia?

Ak československý občan dostal vo februári 1988 z USA dar vo výške 100 USD, musel ho do 15 dní ponúknuť na odkúpenie Štátnej banke československej, inak sa dopustil **devízového priestupku**. Občan mal dve možnosti.

Prvou bola **výmena amerických dolárov za československé koruny s príplatkom 75%. Za 100 USD by dostal 884 Kčs**, čo však bolo pre neho veľmi nevýhodné, keďže na čiernom trhu sa americký dolár predával za 30 až 32 korún.

Druhou možnosťou bolo vymeniť si cudziu menu za odberné poukážky podniku zahraničného obchodu Tuzex tzv. **tuzexovú korunu (Tk)** alebo ľudovo **bony**. V tomto prípade **sa príplatok neposkytoval. Za 100 USD by dostal 505 bonov**. Občania oveľa radšej využívali túto možnosť, keďže za tuzexové bony mohli nakúpiť nedostatkový a luxusný tovar, pričom **na čiernom trhu** sa bony v nominálnej hodnote 1 Tk predávali v rozpätí od 5 do 6,5 Kčs.

Dovolenka v zahraničí

Ak si **občania** nakupovali cudziu menu **na zahraničnú dovolenku**, tak sa im k oficiálnemu kurzu pripočítala **prirážka 75 %** a **správny poplatok 125 %** na rozvoj cestovného ruchu. V roku 1988 tak občan za 1 USD zaplatil 21,07 Kč. Na získanie cudzej meny legálnou cestou bolo potrebné požiadať Štátnu banku československú o **devízový príslub**. Až na základe jeho schválenia bolo možné uvedené prostriedky poskytnúť.

V roku 1989 bol stanovený limit na súkromné cesty v maximálnej výške 10 000 Kčs. Občania si preto museli zaobstarať valuty **na čiernom trhu od vekslákov**. Často sa tak stali obeťami podvodu, keďže pre neznalosť výtvarnej podoby valút (libry, marky alebo doláre) často kúpili falzifikáty.

Aby však občan mohol vycestovať, potreboval okrem toho získať aj **cestovnú doložku**, pričom jej vybavenie trvalo aj pol roka. Žiadosť o vydanie cestovnej doložky musela byť schválená celým radom rôznych inštitúcií (zamestnávateľ, vojenská správa v prípade mužov, závodný výbor komunistickej strany na pracovisku, ROH, zväzovka organizácia a pod.)

Od 1. januára 1989 došlo k zrealneniu kurzu československej koruny, pričom bol na týždennej báze vyhlasovaný obchodný a neobchodný kurz koruny bez príplatkov a prirážok. Správny poplatok 125 % na rozvoj cestovného ruchu však zostal.

Cestovanie po 17. novembri 1989

Po 17. novembri 1989 a po otvorení štátnych hraníc na západ rozhodla Štátna banka československá o **uvoľnení devízových prostriedkov na turistické cesty pre všetkých občanov vo výške 500 Kčs na osobu**. V prípade cesty do Rakúska išlo asi o 300 rakúskych šilingov. Pobočky Štátnej banky československej, Československej obchodnej banky a Živnostenskej banky boli začiatkom decembra 1989 doslova obliehané obrovskými davmi žiadateľov o výmenu valút. Situáciu sa podarilo zvládnuť až za pomoci zmenárni cestovných kancelárií.

Emisie bankoviek do roku 1989

Bankovky od Albína Brunovského

V 80-tych rokoch dostala celá emisia bankoviek po prvý raz v histórii jednotný vzhľad a rukopis jedného autora **Albína Brunovského**, ktorý mal zmysel pre detaily a ich pôsobivé kombinácie. Výsledok sa dostavil v podobe vyhlásenia **jeho 20-korunáčky za najkrajšiu bankovku roku 1989**.

Pre oneskorenie vydania však použité ochranné prvky zaostali za vývojom reprografickej techniky. Zvlášť intenzívne falšovatelia napádali 1 000-korunáčku. Verejnosť neprijala Brunovského bankovky pozitívne, bola im vyčítaná prílišná farebnosť a ilustratívnosť.

Gottwaldova 100-korunáčka

Útoky proti bankovkám pre veľkú časť obyvateľstva stelesňovali útoky proti vládnemu režimu. Všetko vyvrcholilo vydaním stokorunáčky s portrétom Klementa Gottwalda 1. októbra 1989, necelé dva mesiace

pred pádom komunistického režimu. Etická neúnosnosť osoby K. Gottwalda zobrazeného na stokorunáčke zvädzala **k častému poškodzovaniu tejto bankovky. Preto bola v januári 1990 jej tlač zastavená.**

Po stiahnutí stokorunáčky s portrétom Gottwalda Štátna banka pristúpila v roku 1990 k druhej emisii 100 Kčs vzor 1961, ktorá bola dielom amatérskeho výtvarníka F. Heřmana dôstojníka československej armády z Tábora. Uvedená bankovka obiehala na našom území v rokoch 1962 – 1993, čím sa stala najdlhšie platnou československou bankovkou a akýmsi symbolom socializmu v Československu.

Každodenný život bankových úradníkov do roku 1989

V roku **1989 pracovalo v peňažníctve na Slovensku celkovo 7488 zamestnancov, z toho až 6121 žien. Priemerný plat v tomto odvetví sa pohyboval okolo 3077 korún československých.** Najväčším zamestnávateľom boli Štátna banka československá a Slovenská štátna sporiteľňa.

Všetci úradníci banky museli byť členmi **revolučného odborového hnutia, museli sa povinne zúčastňovať pravidelných brigád a osláv štátnych sviatkov.** Účasť na týchto akciách bola prísne kontrolovaná a neospravedlnená neúčasť trestaná. O každom zamestnancovi banky viedlo kádrové oddelenie **kádrový spis**, pričom skúmalo triedny pôvod a postoje zamestnanca. Viacerí úradníci banky boli za svoje postoje postihnutí a prenasledovaní.

Jedným z najvýznamnejších prípadov bol bývalý slovenský prezident **Michal Kováč**, ktorý v Štátnej banky československej pracoval od 1. februára 1955 vo viacerých riadiacich funkciách. Po nástupe normalizácie v roku 1970 bol však zbavený všetkých funkcií a preložený do pobočky ŠBČS Bratislava-mesto ako radový zamestnanec.

Štátna banka poskytovala svojim zamestnancom **služobné byty**, prípadne im pomáhala pri získaní štátneho alebo družstevného bytu. Koncom 80. rokov 20. storočia financovala výstavbu služobných bytov na nových sídliskách. Zamestnanci banky mali možnosť tráviť dovolenku **v rekreačných zariadeniach** banky v Piešťanoch, Donovaloch, Starej Lesnej a podobne. Deti zamestnancov mohli tráviť prázdniny **v pionierskom tábore** Štátnej banky Tesáre - Nové Mlyny.

Pracovné kolektívy súťažili o získanie titulu **„Brigáda socialistickej práce“**, prípadne o titul **„Vzorná pobočka ŠBČS“**. Zamestnanci banky mohli byť odmenení titulom **„Priekopník socialistickej práce“** alebo **„Vzorný pracovník“**.

V novembri 1989 sa drvivá väčšina zamestnancov Štátnej banky spontánne prihlásila k hodnotám a odkazu nežnej revolúcie, o čom svedčia aj ich vyznania (zápisy) v kronikách.